

Linn Sondek LP12 - Een muzikale vriend voor het leven

Auteur: Max Delissen

De Linn Sondek LP12 platenspeler...welke analoogliefhebber heeft er niet van gehoord? En welke vinyl-minnende muziekverslaafde heeft niet minstens één keer in zijn leven gedroomd er ooit een te bezitten?

De legendarische status van deze Schotse platenspeler heeft ten minste twee redenen. Ten eerste is het een van de oudste hifi-componenten op de markt. Natuurlijk zijn er door de jaren heen diverse aanpassingen aan het ontwerp gedaan, maar in basis is de Sondek LP12 anno 2012 dezelfde platenspeler met zwevend opgehangen subchassis als de oerversie die in 1972 op de markt kwam.

De tweede reden voor de cultstatus van de Sondek LP12 is natuurlijk de geluidskwaliteit. Met name de manier waarop deze platenspeler omgaat met de zogenaamde PRaT, oftewel *Pace, Rhythm and Timing*, is van grote klasse. Een correcte weergave van deze enigszins ongreepbare parameters geeft muziek een zeer natuurlijke en onweerstaanbare 'drive'. De onderlinge samenhang van alle ritmische componenten in de muziek wordt dan perfect weergegeven en de luisteraar ervaart rust en een vanzelfsprekende autoriteit.

Vanaf het eerste moment was het de bedoeling van ontwerper Ivor Tiefenbrun om de platenspeler waar het ontwerp van de Linn Sondek LP12 op was gebaseerd - de eveneens legendarische Thorens TD150 - te overtreffen. En hoewel we het er achteraf gezien over eens kunnen zijn dat hij daar in 1972 al ruimschoots in was geslaagd ging Tiefenbrun niet op zijn lauweren rusten maar bouwde hij voort op het behaalde succes, altijd op zoek naar een verdere verfijning.

Versies en Upgrades

Vinyl als muziekbron mag zich sinds een paar jaar in een vernieuwde belangstelling verheugen, maar voor de echte audiofiel en muzikliefhebber is de platenspeler nooit uit beeld geweest.

Het voordeel van de *vinyl-revival* is echter dat er steeds meer nieuwe en vooral duurdere platenspelers op de markt verschijnen. De consument heeft dus een ruimere keus. Desondanks weet de Linn Sondek LP12 een significant deel van de 'betere' markt in handen te houden. Hoe komt dat?

Ik ontkom er voor de beantwoording van die vraag niet aan om de huidige stand van zaken rond de LP12 eens grondig te bestuderen en daarvoor ben ik te gast bij art's Excellence in Zevenbergen, waar de LP12 als onbetwiste analoge referentie geldt en waar enorm veel kennis op het gebied van de LP12 aanwezig is in de persoon van Jan Verlegh. Een door art's Excellence georganiseerde show rond de upgrade-mogelijkheden van de LP12 met maar liefst zeven complete en speelklare versies is een unieke mogelijkheid om alles eens van dichtbij te bekijken en te beluisteren. Laat ik beginnen bij het begin; een beschrijving van de huidige basisversie en mogelijke upgrades. Straks gaan we luisteren, nu graag even aandacht voor de techniek.

De componenten die nodig zijn om een werkende platenspeler op te bouwen zijn in zoverre optioneel dat je de keuze hebt uit meerdere versies van elk onderdeel. Die lopen soms sterk op in prijs maar zeker ook in prestatie. Het voordeel is dat je met een relatief bescheiden budget kunt instappen, en daarna kunt upgraden door in plaats van de hele platenspeler slechts componenten te vervangen. Ik beperk me hier tot de toelichting van een aantal wetenswaardigheden, voor de complete opsomming en de actuele prijzen verwijs ik graag naar de prijslijst op internet ([Linn prijslijst](#)).

Het begint met goede voeding...

Goed, je hebt gekozen voor de LP12. Dan zul je waarschijnlijk beginnen met het kant-en-klare instapmodel Majik LP12 dat bestaat uit het LP12 loopwerk, de Solid Base bodemplaat, de Majik inbouwvoeding, een bijpassende stofkap en de ProJect 9cc arm waarin een Linn Adikt MM element wordt gemonteerd. Met deze 3.267 euro kostende versie kun je, zoals later blijkt, al erg fijn muziek maken.

Maar volgens Jan is de eerste significante upgrade een betere voeding. Door de stroom te stabiliseren loopt de motor veel rustiger. Er is dan minder trilling, wat volgens hem resulteert in een sterk toegenomen rust in de weergave. Dan is het een voor de hand liggende keuze om voor een meerprijs van ongeveer 500 euro het door art's Excellence samengestelde LP12 Edition pakket te kiezen. Hierbij wordt de ProJect arm vervangen door een mechanisch veel verfijnder exemplaar van de Japanse specialist Jelco - waar dan ook nog eens een veel mooier Benz Gold MC element in wordt gemonteerd - en krijgt de speler een betere aansluitkabel. Het grootste verschil zit hem echter in de standaard Majik voeding, die wordt vervangen door een *New Old Stock* Valhalla voeding (intern), waarvan art's Excellence de gehele resterende voorraad heeft opgekocht.

De volgende stap zou dan de externe Lingo voeding kunnen zijn, die ook meteen een 45-toeren functie aan de LP12 toevoegt. Met de standaardvoeding of de Valhalla ben je voor het draaien van 45-toeren platen aangewezen op een speciale adapter die over de poelie van de motor geschoven moet worden. Met de Lingo voeding loopt de motor bijna volledig trillingvrij. De overtreffende trap is de externe Radikal voeding, waar overigens ook een compleet nieuwe gelijkstroommotor bij hoort. Voordeel van deze kostbare voeding is dat hij ook geschikt is om de zeer hoogwaardige interne Urika MC phonotrap van stroom te voorzien, maar daarover later meer.

Mechanische upgrades

Naast betere voedingen biedt Linn de consument ook een groot aantal mechanische upgrades aan, die stuk voor stuk een duidelijke verbetering opleveren. Alleen de Trampolin Base bodemplaat valt daar eigenlijk niet onder. Dit alternatief voor de Solid Base levert alleen extra mechanische ont koppeling en is bedoeld voor situaties waarin de LP12 op een ondergrond staat die - bijvoorbeeld door zijn grote oppervlak - meer onderhevig is aan resonanties. Als de LP12 op een trillingsvrije ondergrond wordt geplaatst geeft de Trampolin Base geen duidelijke klankmatige verbetering.

Wat wel een behoorlijk verschil maakt is de door Linn zelf gebouwde Akito arm (1.815 euro). Omdat de lagers in de loop der tijd steeds beter zijn geworden is deze Akito volgens sommigen zelfs beter dan zijn kostbare voorganger Ittok. Wie echt een stukje fijnmechanica wil bezitten waar je je vingers bij aflikt kan ook nog kiezen voor de 4.714 euro kostende Ekos SE, een zeer indrukwekkende arm.

Ook het subchassis van de LP12 heeft een mogelijkheid tot upgrade. Deze driehoekige plaat is in de standaarduitvoering gemaakt van een dikke kwaliteit plaatstaal, waarop het gelamineerde armbord en de lagerput zijn gemonteerd. Dit subchassis hangt met drie veren aan de bovenplaat van het loopwerk en zorgt voor een mechanische ont koppeling zodat zowel externe als interne trillingen de arm en het plateau niet kunnen bereiken. Het subplateau zelf is echter relatief dun en daarom in enige mate zelf ook gevoelig voor resonanties. Om dit te ondervangen heeft Linn het Keel subchassis (3.074 euro) ontwikkeld.

Dit uit één tablet vliegtuigaluminium gefreesde subchassis is aan de onderzijde voorzien van uitgefreesde compartimenten van verschillende diepte die elk hun heilzame werk verrichten bij

het tegengaan van resonanties. Omdat het frezen gepaard gaat met warmte die het aluminium kan vervormen worden de compartimenten met tussenpozen gemaakt, waardoor het anderhalve dag duurt om een enkel Keel subchassis te voltooien.

De Grote Nog Nooit Eerder Vertoonde Luistersessie

Dat is het wel zo'n beetje wat betreft de mechanische eigenschappen van de Sondek LP12. We verplaatsen ons naar de naastgelegen luisterruimte waar zeven verschillende LP12's staan opgesteld, variërend in prijsklasse van ongeveer 3.000 tot ruim 22.000 euro. Globaal kun je het zevental indelen in twee groepjes van drie en een enkele overtreffende trap. Ik zal per platenspeler een korte luisterimpressie geven.

Bij de set waar we naar luisteren is niets aan het toeval overgelaten. Die bestaat uit een Uphorik phonotrap, een Linn Klimax voorversterker, Linn Klimax eindversterker en een set Wilson Benesch Vertex monitorluidsprekers, in het laag ondersteund door de Torus Infrasonic Generator. Het geheel is met bekabeling van AudioQuest aan elkaar verbonden.

LP12 Majik, Edition en Lingo

Het spits wordt afgebeten door de als compleet pakket aangeboden Majik LP12. Ik heb eigen muziek meegenomen, maar die bewaar ik tot later omdat ik in de luisterruimte een exemplaar van de elpee *Closer To The Music* van het Stockfisch label zie staan. Daarop staat de track *No Sanctuary Here* van Chris Jones. De eerlijkheid gebiedt te zeggen dat ik die track eigenlijk net iets te vaak heb gehoord de afgelopen jaren, maar het blijft een geweldige opname en een mooi stuk muziek. En vrijwel iedereen kent hem, dus is het een uitstekende referentie. Met de standaard Majik LP12 is al goed te horen dat het geheel behoorlijk droog is opgenomen, maar dat er op de stemmen van het achtergrondkoortje een subtiele galm zit.

Zonder vergelijkingsmateriaal in de vorm van ge-upgrade versies bedenk ik me dat ik hier al goed mee zou kunnen leven. Er is rust in het geluid, een goede ritmische samenhang en er is een fraaie dynamiek. Het Linn Adikt element heb ik zelf een paar jaar met veel plezier gebruikt, en het 'analoge' karakter van de set spreekt me aan. Maar als de zwarte schijf vervolgens op de door art's Excellence zelf samengestelde Edition versie van de LP12 wordt gelegd is het verschil niet bepaald subtiel. De ruimtelijke weergave is een stuk groter geworden, de galm op de stemmen is veel beter 'zichtbaar'. Ook is er meer autoriteit, de muziek vloeit vanzelfsprekender uit de luidsprekers. De *PRaT* wordt beter, wat resulteert in meer zwart tussen de verschillende elementen in het geluidsbeeld. Het is volgens Jan vooral de *NOS* Valhalla voeding die hier het grote verschil maakt, maar ook de Jelco arm en het Benz element dragen absoluut hun steentje bij.

Het bewijs voor de 'voedingsleer' van Jan wordt geleverd door de volgende setup, waarbij dezelfde platenspeler is voorzien van de externe Lingo voeding in plaats van de interne Valhalla. Opnieuw is er aanzienlijk meer zwart tussen de instrumenten, maar ook de stillere aanloopgroef valt op. De muziek wordt ritmisch sterker en er is meer body onder de stemmen. Het beeld is ruimtelijker, breder en dieper en het geluid treedt nu voor het eerst ook duidelijk buiten de luidsprekers waardoor de set lijkt weg te vallen in het geluidsbeeld. De muziek lijkt bovendien langzamer te verlopen; het ultieme bewijs van een goede *PRaT*. Ook de focus neemt toe, de omlijning van de verschillende elementen in het geluidsbeeld wordt preciezer.

LP12, Akito, Benz Ace L2, Lingo en Radikal

De vorige sessie leverde een paar forse verrassingen op. Nu weet ik uit ervaring dat betere voedingen ook bij platenspelers zinvol zijn, maar de hoorbare verschillen heb ik in het verleden wel eens moeilijker kunnen vaststellen. De tweede sessie belooft heel wat, maar omdat de eerste platenspeler in deze groep feitelijk alleen een andere arm en een beter element heeft verwacht ik verhoudingsgewijs een kleiner verschil. Fout! De Akito arm en het Benz element leveren fors meer energie, waardoor de muziek en stuk dynamischer en strakker uit de luidsprekers spat. Er is een grotere tonale rijkdom, meer body onder de stemmen en rust en ruimtelijkheid zijn er in overvloed. Dit is misschien nog wel een grotere stap dan de toevoeging van de Lingo voeding aan de Majik versie van de platenspeler.

Op de volgende platenspeler heb ik me verheugd, want hierin is het Keel subchassis gemonteerd. En mijn inschatting dat dit met name de rust in de weergave ten goede zou komen blijkt maar ten dele correct, de Keel doet namelijk veel meer. Het laag wordt duidelijk luchtiger en schoner, maar tegelijkertijd strakker en dieper. Ook de weergave van details neemt op een prettige wijze toe waardoor ik me veel meer 'in de muziek getrokken' voel. Opnieuw een duidelijke sprong voorwaarts.

De derde speler in dit groepje heeft niet het Keel subchassis aan boord maar wordt in plaats van de Lingo door de Radikal voeding van stroom voorzien. Qua prijs is deze combinatie direct vergelijkbaar met de vorige speler, en ik ben dan ook benieuwd waar mijn voorkeur naar uitgaat. Met de Radikal voeding is de ruimtelijkheid in elk geval mooier. De nog stillere loop van de motor resulteert in een toename van de fijne dynamiek en microdetailing, die in hoge mate bepalend zijn voor de ruimtelijke weergave. Tegelijkertijd levert deze combinatie iets in op rust. Daar krijg je dan wel een levendigere en snellere weergave voor terug. Het laag is ook wat minder strak. Absoluut niet hinderlijk, maar wel hoorbaar. De dynamiek is vergelijkbaar. Mijn voorkeur gaat uit naar de vorige versie met het Keel subchassis, hoewel ik de grotere levendigheid en ruimtelijkheid van deze versie ook wel erg prettig vind.

En net als je dacht dat het niet beter kon...

Tot slot luister ik naar de definitieve versie, waar niet alleen de Ekos SE arm op is gemonteerd, maar waar ook het zeer fraaie Akiva element van Linn in hangt. Het subchassis is de Keel, en het geheel wordt van stroom voorzien door de Radikal voeding die ook nog eens de interne Urika phonotrap tot leven brengt. Binnen het productaanbod van Linn is er geen betere versie samen

te stellen dan deze en dat is ook onmiddellijk hoorbaar. Je begeeft je als recensent op glad ijs als je superlatief op superlatief stapelt, maar over deze platenspeler is alleen maar in de overtreffende trap te jubelen.

Hij combineert het beste van de versie met het Keel subchassis en de versie met de Radikal voeding die ik hiervoor beluisterde. Alleen doet hij er bij alle audiofiele parameters nog een flinke schep bovenop. Er is veel natuurlijke 'druk' in de weergave en de mate waarin de elementen in het geluidsbeeld hun fysieke plaats lijken in te nemen is een stuk groter. En dat is ook zo op laag volume, wat mijns inziens de beste indicatie is van een volledig losse en ontspannen weergave. De detaillering zowel op micro- als macroniveau is van een ongekennde klasse, de weergave is bijna holografisch, met een enorme breedte, diepte én hoogte. Ik geloof niet dat ik ooit een betere ritmische integriteit heb gehoord, in welk systeem dan ook. De luidsprekers vallen volledig weg in het geluidsbeeld, er is slechts muziek. Het kost wat, maar dan heb je ook wat...

Conclusie

De Linn Sondek LP12 is een klassieker die ook vandaag de dag zijn plaats in een analoog topsysteem met een vanzelfsprekende autoriteit weet op te eisen. Op het eerste gezicht is het een buitengewoon simpel ontwerp, maar daar zit hem volgens mij nu net de kracht. Eenvoud, een diepgaand begrip van platenspeler-design en een 'no-compromise'-houding ten opzichte van de mechanische kwaliteit blijken een onverslaanbare combinatie te zijn. Veel moderne platenspelers zijn gecompliceerde en futuristische constructies die weliswaar ook erg fraai kunnen klinken, maar het schijnbare 'understatement' waarmee de LP12 dat doet heeft toch wel iets speciaals. Misschien moet je wat langer meedraaien in de hifi om dat op waarde te kunnen schatten.

De Linn Sondek LP12 koop je maar één keer. Vanaf dat moment verandert de manier waarop je naar analoge muziek luistert. Al met het instapmodel merk je iets speciaals, een bepaalde rust en een unieke muzikaliteit. En met iedere upgrade die je doet groeit je luisterplezier. De vraag of alle upgrades zowel in relatieve (de kosten) als absolute (de geluidskwaliteit) zin de moeite waard zijn is met dit verhaal wel beantwoord denk ik. Alleen kan het verstandig zijn om bij de eerste kennismaking niet meteen naar de duurste versie te luisteren...

Muziek links op Spotify

- Closer To The Music - Stockfish Records - niet beschikbaar

Webwinkel

Voor meer informatie en prijzen van accessoires, zie onze webwinkel:

- [art's Excellence webwinkel](#)

Dit document is eigendom van art's Excellence - © copyright 2012 - website: www.artsexcellence.nl